

**LIETUVOS VYRIAUSIOJO ARCHYVARO
TARNYBOS
2018 METŲ VEIKLOS ATASKAITA**

2019
Vilnius

VADOVO ŽODIS

Lietuvos valstybės archyvų sistemos įstaigoms 2018 metai – išskirtiniai metai, kadangi Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo šimtmečio minėjimą lydėjo pilietiškumą, bendruomeniškumą skatinančių edukacinių veiklų gausa. Tai leido įvairiomis formomis pristatyti visuomenei valstybės archyvuose saugomus dokumentus, įsilieti į kitų atminties institucijų dokumentinio paveldo sklaidos veiklas, parodyti dėmesį kitoms šimtmečius mininėioms valstybėms. Aktyvia šviečiamąja ir edukacine veikla archyvai dar kartą parodė, kad yra aktyvūs dokumentinio paveldo puoselėtojai, gebantys taikyti naujas sklaidos formas ir turintys Lietuvos ir užsienio atminties institucijų pasitikėjimą. Ypač džiugu, kad Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą liudijančio dokumento saugojimas patikėtas būtent valstybės archyvams. Be dėmesio negali likti ir sudarytos finansinės galimybės vykdyti strategiškais svarbius projektus, sprendžiančius dokumentų saugyklų stygių.

Besikeičianti socialinė ir informacinė aplinka reikalauja sistemiškų sprendimų, susijusių su valstybės archyvų esminių funkcijų vykdymo užtikrinimu. Dokumentų kaupimo funkcija glaudžiai susijusi su valstybės valdymo institucijų inicijuojamais procesais, viešojo administravimo tarpsektoriniais pokyčiais. Būtent valstybės archyvai kaupia unikalius viešojo sektoriaus institucijų dokumentus ir jei vykstant įvairiems pokyčių procesams valstybės archyvų dokumentų kaupimo galimybės nebus pakeistos, dalis dokumentinio paveldo nebus išsaugota – taigi nebus prieinama visuomenei. Šiuo aspektu būtinas politiką formuojančių ir ją įgyvendinančių institucijų susitelkimas sprendžiant valstybės informacinių išteklių valdymą ir už tai atsakingų valstybės institucijų funkcijų suderinamumas.

2018 metams skirti asignavimai panaudoti pagal LVAT vykdomas programas ir priemones. Galima pasidžiaugti, kad valstybės archyvams pavyksta pritraukti vis daugiau projektinių lėšų. 2018 m. pradėti vykdyti du ES struktūrinių fondų lėšomis finansuojami projektai. Tačiau asignavimų trūkumas neleidžia plėtoti valdomų valstybės informacinių sistemų funkcijų, susijusių su dokumentų priėmimu ar saugojimu. Išlieka poreikis renovuoti valstybės archyvų pastatus, kad jose esančios dokumentų saugyklos atitiktų teisės aktuose nustatytus reikalavimus. Asignavimų valdymo aspektu svarbus darbo užmokesčio klausimas. Valstybės archyvai susiduria su sunkumais pritraukiant naujus darbuotojus, kurių kompetencijoms lūkesčiai tik auga. Valstybės tarnybos pertvarka padidino darbo užmokesčio deficitą, o kaip pavyks jį suvaldyti – parodys 2019 metai.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad 2018 metai – brandūs veiklos metai. Esminiai suplanuoti darbai, kurių rezultatas priklausė nuo LVAT ar valstybės archyvų, atlikti, daugelis veiklos rodiklių – viršyti. Galima tik pasidžiaugti, kad valstybinės archyvų sistemos darbuotojai geba siekti rezultato, priimti veiklos iššūkius ir ieškoti veiksmingiausių sprendimų.

I SKYRIUS STRATEGINIO VEIKLOS PLANO ĮGYVENDINIMAS

PIRMASIS SKIRSNIS KONTEKSTO (APLINKOS) ANALIZĖ

Informacinių išteklių, informacinių sistemų ir informacijos valdymo sprendimų bei jų taikymo įvairovė daro didžiulį poveikį dokumentų ir archyvų valdymo sričiai ir valstybės archyvų – aktyvių skaitmeninės darbotvarkės įgyvendinimo dalyvių, valstybės dokumentinio paveldo saugotojų ir informacinių išteklių telkėjų – veiklos prioritetams. 2018 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės politiką formuojančių institucijų ir Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos (toliau – LVAT) iniciatyva buvo svarstomi dokumentų valdymo funkcijos efektyvumo didinimo klausimai. Vykdydamos Lietuvos Respublikos Vyriausybės pasitarimo protokolo (2018 m. rugsėjo 4 d. Nr. 40) pavedimą, Vidaus reikalų ministerija, Kultūros ministerija (kartu su LVAT) ir Ūkio ministerija Vyriausybei pateikė pasiūlymus dėl įstaigų atliekamų dokumentų valdymo funkcijų efektyvumo didinimo priemonių, etapų ir apimties.

LVAT didelį dėmesį skyrė įstatyminio reglamentavimo iniciatyvoms – Kultūros ministerijai buvo pateikti siūlymai dėl Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymo pakeitimo, siekiant sudaryti teisinės galimybes popierinius dokumentus išsaugoti elektronine forma, valstybės archyvams perimti istorinių ir kitų tyrimų tikslais saugotinus registrų, informacinių sistemų duomenis. Šių projektų Kultūros ministerija suinteresuotoms institucijoms išvadoms kol kas nėra pateikusi. Šių metų pradžioje buvo parengtas ir informacinių sistemų duomenų perėmimo į valstybės archyvus modelio aprašas.

Lietuvos valstybinės archyvų sistemos įstaigos, numatydamos savo veiklos prioritetus, jau ne pirmus metus orientuojasi į vartotojų poreikį informaciją apie valstybės archyvų saugomus dokumentus pasiekti informacinėje erdvėje, todėl didelis dėmesys skiriamas įvairesnių informacijos sklaidos formų paieškai ir naujų paslaugų, portalų sukūrimui.

2018 m., įgyvendinant veiklos prioriteto krypties „*Dokumentinio paveldo prieinamumo didinimas*“ pirmąjį darbą „*Dokumentinio paveldo prieinamumo didinimas informacinėje erdvėje ir archyvų teikiamų paslaugų kokybės gerinimas*“ Elektroninio archyvo informacinėje sistemoje (toliau – EAIS) vietoj planuotų 119363 aprašų pateikta – 148338 aprašų.

Valstybės archyvai identifikavo ir į Lietuvos informacinę erdvę integravo iš Lietuvos išvežtus ir kitus su Lietuva susijusius archyvinius dokumentus. Reaguodami į užsienio lietuvių bendruomenių prašymus padėti susisteminti, sutvarkyti ir aprašyti per dešimtmečius sukauptus archyvus, LVAT, Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau – LCVA) ir Lietuvos literatūros ir meno archyvo specialistai buvo išvykę teikti metodinės pagalbos į Braziliją ir Australiją. Tokio pobūdžio veiklai vykdyti labai svarbios Lietuvos kultūros tarybos skiriamos lėšos, nes dokumentų tvarkymas ir atranka – kruopštus ir laiko reikalaujantis procesas, o ilgesnėms komandiruotėms ne tik reikia rasti lėšų iš bendrųjų asignavimų, bet ir pasitelkti ir taip ribotus archyvų žmogiškuosius išteklius.

Siekiant gerinti valstybės archyvų teikiamų paslaugų kokybę ir didinti teikiamų paslaugų įvairovę, LVAT pradėjo įgyvendinti projektą „Elektroninės paslaugos EAIS „Skaitmeninė skaitykla“ sukūrimas“, o LCVA – „Informacinės sistemos e-kinas modernizavimas ir plėtra“. Šie projektai finansuojami Europos Sąjungos struktūrinės paramos lėšomis.

Įgyvendindami veiklos prioriteto krypties „*Dokumentinio paveldo prieinamumo didinimas*“ antrąjį darbą „*Tautinio sąmoningumo ir bendruomeniškumo stiprinimas naudojant valstybės archyvų dokumentinius išteklius*“, valstybės archyvai prisidėjo prie Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio, Europos kultūros paveldo metų, kitų atmintinių įvykių minėjimų ar iniciatyvų ir siekė įvairiomis formomis aktualizuoti turimus dokumentus.

Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimas. Pagrindinė valstybės archyvų dokumentų sklaidos ir naudojimo veikla buvo orientuota į šios svarbios datos minėjimą, o archyvinių dokumentų paroda „Lietuvos šimtmečio puslapiai“, prie kurios organizavimo prisidėjo visi valstybės

archyvai, kitos atminties institucijos bei privatūs asmenys, sulaukė itin didelio visuomenės susidomėjimo. Parodą lydėję edukaciniai užsiėmimai reikšmingai prisidėjo prie to, kad valstybės archyvuose saugomas dokumentinis paveldas būtų pristatytas regionų bendrojo lavinimo mokyklose.

Valstybės archyvai neliko nuošalyje ir minint *Europos kultūros paveldo metus*. Didelio dėmesio sulaukė Vytauto Didžiojo karo muziejuje eksponuota tarptautinė archyvinių dokumentų paroda „Pirmojo pasaulinio karo pabaiga: ryžtingas posūkis modernios Europos link“. Šios parodos partneriai ir dalyviai – net devynių valstybių (Baltarusijos, Estijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Sakartvelo (Gruzija), Suomijos, Ukrainos, Vokietijos) – atminties institucijos. Džiugu, kad LVAT ir valstybės archyvų užmegzti tarptautiniai ryšiai sudaro galimybes sutelkti kelių valstybių nacionalinių archyvų kolegas bendram projektui, kad turime galimybę pristatyti savo šalį, Lietuvos valstybės archyvų saugomais dokumentais praturtinti kaimyninių valstybių parodas ar kitus renginius ir susilaukti platesnio dėmesio ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų.

2018 m. Lietuvoje buvo eksponuojama paroda, skirta Gruzijos Demokratinės Respublikos (Sakartvelo) šimtmečiui. Valstybės archyvai prisidėjo prie kitose atminties institucijose eksponuotų parodų, skirtų Latvijos, Estijos valstybių šimtmečiams paminėti. Nebuvo pamiršti žymūs visuomenės veikėjai ar kultūros asmenybės, tokie kaip Nijolė Sadūnaitė, Antanas Terleckas, Lietuvos savanoriai, 1918 m. vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai ar organizacijos – jų veikla įamžinta archyvų parengtose parodose ar projektuose.

ANTRASIS SKIRSNIS STRATEGINIŲ TIKSLŲ ĮGYVENDINIMAS

Strateginis tikslas: efektyvinti NDF valdymą ir gerinti jo prieinamumą, kad dokumentai, kaip reikšmingi atminties šaltiniai, padėtų visuomenei kurti pridėtinę kultūrinę ir ekonominę vertę.

Strateginis tikslas apima Lietuvos valstybinės archyvų sistemos įstaigoms pavestas funkcijas dokumentų ir archyvų valdymo ir naudojimo srityje bei teisės aktų, reglamentuojančių viešojo sektoriaus organizacijose saugomų Nacionalinio dokumentų fondo, valdymo veiksmingumą.

Įgyvendinant strateginį tikslą buvo vykdomos dvi – **Nacionalinio dokumentų fondo administravimo (01.02)** ir **Valstybės perduotos savivaldybėms priskirtų archyvinių dokumentų tvarkymo funkcijos koordinavimo (01.03)** – programos.

Programas vykde LVAT, kuri yra Vyriausybės įstaiga, priskirta Lietuvos Respublikos kultūros ministro valdymo sričiai, ir 9 valstybės archyvai.

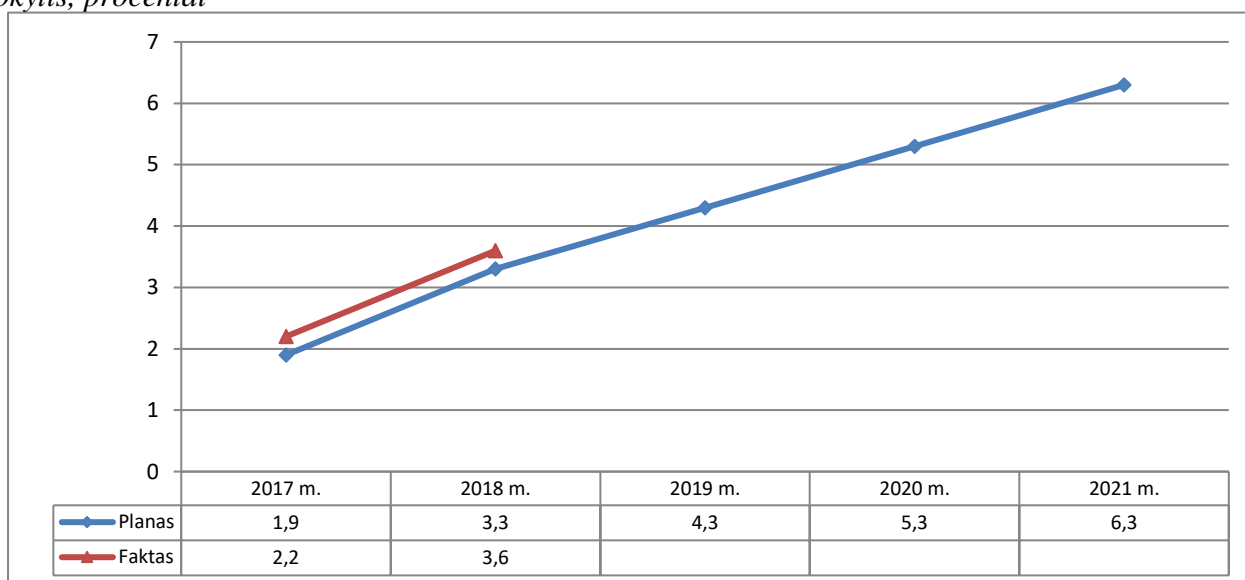
1 lentelė. Strateginį tikslą įgyvendinančios programos ir ataskaitinių metų Lietuvos Respublikos biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme patvirtintų asignavimų panaudojimas

Programos kodas	Programos pavadinimas	Asignavimų panaudojimas (tūkst. Eur)			
		Patvirtintas asignavimų planas	Patikslintas asignavimų planas*	Faktiškai panaudota asignavimų	Panaudota asignavimų nuo nurodytų patikslintame plane, dalis (proc.)**
01.02	Nacionalinio dokumentų fondo administravimo programa	7867,0	7894,4	7763,0	98,3
Iš jų ES ir kita tarptautinė finansinė parama					
01.03	Valstybės perduotos savivaldybėms priskirtų archyvinių dokumentų tvarkymo funkcijos koordinavimo programa	1486,0	1486,0	1469,4	98,9
Iš jų ES ir kita tarptautinė finansinė parama					

Strateginio tikslo pažangai matuoti buvo nustatyti du efekto vertinimo kriterijai:

E-01-01 efekto vertinimo kriterijus „Informacijos EAIS apie valstybės archyvuose saugomus dokumentus kiekio pokytis (procentai)“. Šio efekto kriterijaus 2018 metų planuota reikšmė – 3,3 proc. Pasiiektas rezultatas – 3,6 proc.

1 grafikas. E-01-01 Informacijos EAIS apie valstybės archyvuose saugomus dokumentus kiekio pokytis, procentai

Duomenų šaltinis: valstybės archyvų ataskaitiniai duomenys.

Vis didesnis EAIS pateiktų aprašų skaičius (2018 m. aprašų sukurta 80 proc. daugiau, nei planuota) leidžia vartotojams ne tik atlikti valstybės archyvuose saugomų dokumentų aprašų paiešką, bet ir naudojantis Integralia administracinių paslaugų sistema I@PS internetu užsakyti bylas į valstybės archyvų skaityklas. Tokiu būdu EAIS priemonėmis prieinamų aprašų kiekio didėjimas prisideda prie kokybiškesnių ir patogesnių valstybės archyvų paslaugų teikimo.

Šiuo metu EAIS iš viso skelbiama 23422 vnt. fondų lygmens, 46856 vnt. apyrašų lygmens ir 318462 vnt. bylų lygmens aprašų. Taigi vartotojams EAIS priemonėmis prieinama informacija apie visus archyvuose saugomus fondus, 91 proc. informacijos apie archyvų turimus apyrašus ir 2,9 proc. – apie saugomus apskaitos vienetus (likusi informacija prieinama fiziškai atvykus į archyvą).

E-01-02 efekto vertinimo kriterijus „Gyventojų, per pastaruosius 12 mėnesių pasinaudojusių archyvų paslaugomis, dalis (procentai)“. Duomenys neteikiami, nes tyrimas „Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis“ atliekamas kas trejus metus (buvo atliktas 2017 m.). *Pažymėtina, kad nuo 2019 m. šio vertinimo kriterijaus nuspręsta atsisakyti, nes 2017 m. Kultūros ministerijos atlikto tyrimo „Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis“ ekspertų buvo konstatuota, jog galimybių formuluoti patikimas išvadas apie archyvų paslaugų kokybę ir jo pokytį nėra, kadangi archyvų paslaugomis naudojasi labai nedidelė Lietuvos gyventojų dalis (2017 m. – 3,4 proc.). Dėl šios priežasties 2019 m. atliekamas atskiras valstybės archyvų teikiamų paslaugų vertinimo tyrimas, kurio tikslinė grupė - asmenys, kurie yra naudojęsi valstybės archyvų teikiamomis paslaugomis.*

2018 M. SVARBIAUSI DARBAI IR PASIEKTI REZULTATAI

Dokumentų ir archyvų valdymo ir naudojimo srities valstybės politikos įgyvendinimas.

Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2018 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr. VE-20 patvirtinti ADOC specifikacijos pakeitimai, atlikti dėl iškilusio VĮ RC poreikio naudoti naujus saugius raktus. Bendrųjų dokumentų saugojimo terminų rodyklės, patvirtintos Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. kovo 9 d. įsakymu Nr. V-100, pakeitimai atlikti dėl iškilusio poreikio kai kurių dokumentų saugojimo terminus suderinti su nuo 2018-05-27 pradedamu taikyti Bendroju duomenų apsaugos reglamentu. Įsigaliojus naujos redakcijos Lietuvos Respublikos kino įstatymui, Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2018 m. kovo 8 d. įsakymu Nr. VE-18 buvo pakeistas Originalios nacionalinių filmų medžiagos perdavimo valstybės archyvams tvarkos aprašas, kuriame pakeistos su nacionalinių filmų perdavimu

LCVA susijusios procedūros.

Didelis dėmesys buvo skirtas valstybės archyvų vykdomų funkcijų reglamentavimui, buvo pakeisti Lietuvos vyriausiojo archyvaro teisės aktai, reglamentuojantys valstybės archyvų skaityklų darbą (sutrumpintas dokumentų išdavimo į skaityklas laikas ir kt.), dokumentų restauravimą ir konservavimą (iš naujo peržiūrėtos procedūros, nustatyti įrišų, dokumentų pažeidimų lygiai ir kt.), skaitmeninio turinio kūrimą ir valdymą (apibrėžtos LVAT ir LCVA – nacionalinių skaitmeninimo centrų funkcijos, nustatyti centrų reglamentavimo objektai, reglamentuotas rašytinių dokumentų skaitmeninimo proceso valdymas valstybės archyvuose) ir išskirtinę vertę turinčių dokumentų sąrašo tikslinimą, valstybės archyvų darbuotojų darbo apimtis (teisės akte detaliau išskirtos archyvų vykdomos specialiosios funkcijos ir darbo apimtys jas atliekant), taip pat valstybės archyvuose saugomų dokumentų tvarkymą ir apskaitą bei saugojimo organizavimą (naujai nustatant saugojimo organizavimo ir kitus reikalavimus).

Įvertinus Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos prižiūrimų ūkio subjektų patikrinimų rezultatus (atlikta 10 dokumentų saugojimo paslaugos licencijų turėtojų patikrinimų), nustatyta, kad didžioji dalis licencijų turėtojų laikosi teisės aktuose nustatytų saugyklų įrengimo ir dokumentų saugojimo reikalavimų.

Dėl reikšmingų dokumentų saugojimo sąlygų pažeidimų (mikroklimato parametru neatitikimas) prieš du licencijų turėtojus teko panaudoti teisės aktų numatytas prevencines poveikio priemones. Šie ūkio subjektai buvo įspėti apie galimą licencijos galiojimo sustabdymą iki bus pašalinti nustatyti pažeidimai. Lietuvos vyriausiojo archyvaro sprendimu vieno licencijos turėtojo licencijos teikti dokumentų saugojimo paslaugą galiojimas buvo sustabdytas, nes nustatyti trūkumai per nurodytą terminą nebuvo pašalinti, o po to ir panaikintas. Taigi 2018 metais iš viso buvo panaikintos dvi licencijos teikti dokumentų saugojimo paslaugą.

Dėl šių priežasčių nutarta iš naujo peržiūrėti Lietuvos vyriausiojo archyvaro priimtus teisės aktus, reglamentuojančius licencijų teikti dokumentų saugojimo paslaugą turėtojų planinių ir neplaninių patikrinimų tvarką, nes tokie kriterijai, kaip paskutinio patikrinimo laikas, anksčiau gauti pagrįsti skundai ir taikytos poveikio priemonės ir (ar) sankcijos už teisės aktų reikalavimų pažeidimus, pasikeitusi ūkio subjektų teikiamų paslaugų apimtis ar pobūdis, nėra pakankami ūkio subjekto ūkinės veiklos rizikingumui įvertinti. Tuo pačiu peržiūrimas ir patikrinimų metu naudojamas Licencijuojamos dokumentų saugojimo paslaugos teikimo sąlygų laikymosi kontrolinis klausimynas, siekiant užtikrinti, kad klausimai jame būtų aiškūs, konkretūs ir išsamūs.

Valstybės archyvai per 2018 m. atliko 75 įstaigų, kurių dokumentų ir archyvų valdymo ir naudojimo reikalavimų priežiūra vykdoma, patikrinimus. Tokie patikrinimai leidžia ne tik identifikuoti teisės aktų, reglamentuojančių dokumentų ir archyvų valdymą, laikymosi trūkumus, bet ir nustatyti sritis, kuriose įstaigoms praverstų valstybės archyvų konsultacijos ar kita metodinė pagalba. Reaguojant į šių patikrinimų rezultatus rengiami seminarai, teikiamos kitos rekomendacijos. Per praėjusius metus vyko 30 seminarų, kuriuose dalyvavo 642 dalyviai.

Tarptautinis bendradarbiavimas.

Praėjusiais metais, be to, kad buvo tęsiama jau ne vienerius metus plėtojama Lietuvos ir Lenkijos valstybės archyvų bendradarbiavimo forma – apsikeitimas mikrofilmais ir skaitmeninėmis archyvinių dokumentų kopijomis, buvo parengtas ir 2018 m. kovo 22 d. Varšuvoje pasirašytas bendradarbiavimo susitarimo, pasirašyto tarp Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos ir Lenkijos Respublikos valstybės archyvų generalinio direktoriaus 2012 m. spalio 4 d., priedas Nr. 1. Šiame susitarimo priede įtvirtinta nuostata, jog visi archyvinių dokumentų mikrofilmai ar skaitmeninės kopijos, įgytos jomis keičiantis bendradarbiavimo susitarimo pagrindu, gali būti platinamos abiejų šalių valstybės archyvų skaityklose ir viešinamos internete, nurodžius originalaus dokumento saugotoją ir saugojimo vietą. Taip pat, viešinant abiejų šalių bendradarbiavimo veiklas, gautos skaitmeninės kopijos ar mikrofilmai gali būti naudojami publikacijoms spaudoje, pateikiami internetu ar įvairiomis multimedijos formomis.

Remiantis 2017 m. spalio 5 d. Vokietijos Federacinės Respublikos federalinio užsienio reikalų ministro Sigmar Gabriel ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro Lino Antano Linkevičiaus pasirašytos sutarties dėl archyvinių dokumentų panaudos, 2018 m. sausio 17 d. pasirašytas Vokietijos

užsienio reikalų ministerijos politinio archyvo ir Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos Dokumentų perdavimo aktas Nr. (6.28)V6-32, pagal kurį LVAT ir LVIA rūpinosi iš Politinio archyvo perimtų Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimą liudijančių dokumentų saugojimu ne ekspozavimo metu. 2018 m. rugsėjo 30 d. spalio 3 d. Lietuvoje viešėjo ir Vokietijos archyvų (Bundesarchyvo ir Vokietijos užsienio reikalų ministerijos Politinio archyvo) delegacija.

Per 2018 m. dalyvauta EBNA, EAG posėdžiuose, kurie vyksta ES Tarybai pirmininkaujančioje šalyje. DLM forumo veikla išsiskyrė narių susitikimais, vykusiais Taline (Estija) ir Vienoje (Austrija). LVAT atstovas taip pat dalyvavo 4-osiose „ICARUS Kroatija“ dienose ir Tarptautinės archyvų tarybos EURBICA konferencijoje „Europos archyvų peizažas: siekiant naujų horizontų“. Šie renginiai vyko Splite (Kroatija). Džiugu, kad Lietuvos valstybinės archyvų sistemos atstovai, norėdami pasidalyti savo patirtimi ar perimti kitų šalių gerą patirtį, susitikimuose ar konferencijose dalyvauja vis aktyviau – skaito pranešimus, dalyvauja diskusijose. 2018 m. lapkritį JAV lankėsi LVAT ir LCVA atstovai. Susitikimų metu buvo aptartos galimybės Stanfordo universiteto bibliotekoje saugoti JAV lietuvių dokumentų skaitmenines kopijas, į valstybės archyvus pargabenti vertingus dokumentus, kurių JAV neretai nėra pakankamai gerų sąlygų tinkamai saugoti.

Nacionalinio dokumentų fondo, Lietuvos kino paveldo kaupimas ir išsaugojimas.

2018 m. valstybės archyvai papildė savo fondus 43 271 apsk. vnt. (vietoj planuotų 27 754 apsk. vnt.) dokumentų, perimtų iš archyvams priskirtų įstaigų, reorganizuojamų teismų, kitų institucijų ir suderino gerokai daugiau apskaitos dokumentų, nei buvo numatę suderinti (suderinti 11 038 apskaitos dokumentai vietoj planuotų 8 087).

Kaip ir ankstesniais metais, ataskaitiniais metais priimamų dokumentų apimtys ir suderintų dokumentų kiekis buvo tiesiogiai susiję su priimtais sprendimais dėl įstaigų struktūrinių pokyčių (teismų, urėdijų ir kt. reformos) ir dokumentų saugojimo terminų trumpinimu.

Pažymėtina, kad įstaigos valstybės archyvams kol kas perduoda nežymius elektroninių dokumentų kiekius (2018 m. – 81, o 2017 m. – 59 apsk. vnt.), o perdavimui įtakos neretai turi integracinių sąsajų ar kitų techninių sprendimų nebuvimas.

Valstybės archyvai Nacionalinį dokumentų fondą ir toliau papildė privačių juridinių ar fizinių asmenų, nevalstybinių ir kitų organizacijų dokumentais – perimti 2 106 sąlyginiai vienetai rašytinių dokumentų ir 11 723 sąlyginiai vienetai vaizdo ir garso dokumentų (iš jų atitinkamai 165 ir 5 166 – iš užsienio). Taip pat, kaip ir ankstesniais metais, buvo papildytos valstybės archyvų originalo teisėmis saugomų dokumentų skaitmeninių kopijų kolekcijos. Iš viso gauti 38 548 dokumentų, kurių originalai saugomi Lenkijos, Rusijos ir Baltarusijos archyvuose, skaitmeninių kopijų vaizdai.

2018 m. į LCVA buvo priimti saugoti 8 nacionaliniai filmai (2017 m. buvo priimti 23 filmai, tačiau priimamų dokumentų kiekis nuo LCVA nepriklauso, o kiti archyvai neturi įgaliojimų kaupti tokio pobūdžio dokumentų).

Siekdami, kad vartotojams būtų užtikrinta teisė prieiti prie kuo didesnio valstybės archyvuose saugomų dokumentų kiekio, valstybės archyvai didelį dėmesį skiria priimtų saugoti netvarkytų dokumentų sutvarkymui ir jų įtraukimui į apskaitą. Šiomet sutvarkyta ir į apskaitą įtraukta 16 324 apsk. vnt. Tenka pripažinti, kad kone visiems valstybės archyvams darosi aktualus darbuotojų kompetencijos klausimas – mažėja specialistų, gebančių tinkamai pagal teisės aktus tvarkyti tiek rašytinius, tiek vaizdo ir garso dokumentus, todėl archyvuose daugėja netvarkytų dokumentų. Be šių darbų, valstybės archyvai atliko ir suplanuotus mikrofilmavimo, kopijavimo, restauravimo, konservavimo ir įrišimo darbus.

Siekiant sudaryti tinkamas sąlygas saugoti Nacionalinio dokumentų fondo dokumentus, Valstybės investicijų programos lėšomis 2018 m. baigtas įgyvendinti investicinis projektas „Panevėžio apskrities archyvo pastato Panevėžyje, M. Valančiaus g. 3, rekonstravimas“, kur 690,12 kv. m. plote įrengtos 7 474 tiesinių metrų dokumentų galinės sutalpinti dokumentų saugyklos ir 31,15 kv. m. viešoji zona – skaitykla. Įgyvendindamas šį projektą, Šiaulių regioninis valstybės archyvas taip pat įsigijo dokumentų dezinfekavimo kamerą, kuri ypač svarbi užtikrinant saugomų dokumentų fizinę būklę (kol kas tai vienintelė tokia įranga valstybės archyvų sistemoje).

2018 m. buvo tęsiamas investicinis projektas „Archyvų komplekso pastato Vilniuje, O. Milašiaus g. 23, statyba“ (nuo projekto pradžios įsisavinta 92,7 tūkst. eurų).

Dokumentinio paveldo prieinamumas, sklaida ir populiarinimas.

Parodos ir edukaciniai renginiai. 2018 m. valstybės archyvai parengė 64 parodas ir prisidėjo prie kitų atminties institucijų ar valstybės įstaigų rengtų parodų. Bendradarbiaujant iš viso parengta 33 parodų, 5 iš jų – tarptautinės. Valstybės archyvų parengtose parodose apsilankė 272 689 lankytojų.

Per 2018 m. virtualių parodų portale <http://virtualios-parodos.archyvai.lt> paskelbtos 47 parodos, kurios sulaukė 16 775 apsilankymų (2017 m. paskelbtos 37 virtualios parodos (16 020 apsilankymų), o 2016 m. – 28 virtualios parodos (7375 apsilankymai). Iš viso per 2018 m. šiame portale užfiksuoti 36 804 apsilankymai.

Bendra valstybės archyvų paroda „Lietuvos šimtmečio puslapiai“ buvo eksponuojama 12-oje skirtingų vietų visoje Lietuvoje, o ją aplankė 5984 asmenys. Nemažo susidomėjimo susilaukė Kauno regioninio valstybės archyvo (toliau – Kauno RVA) stacionari paroda „Laikinoji sostinė ir Vasario 16-oji“, taip pat LCVA paroda „Lietuvos Respublikos valdžios įstaigų kūrimasis ir raida 1918–1940 m.“. Lietuvos ypatingojo archyvo parengta paroda „Sovietų valdžios represuoti 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarai ir valstybės vadovai“ buvo eksponuojama 15-oje Lietuvos švietimo, kultūros ir atminties įstaigų. Lankytojai noriai lankėsi ir kitose valstybės archyvų parodose: Lietuvos valstybės istorijos archyvo parodose „Pergamentai archyvo fonduose“, „Dvarų planai“, Lietuvos literatūros ir meno archyvo (toliau – LLMA) parodose „Re-konstrukcijos“, „Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. Architekto archyvas“. Tai, kad valstybės archyvai kaskart stengiasi pasiūlyti parodų ar edukacinių renginių naujų formatų, neabejotinai prisideda prie jų saugomo turinio sklaidos.

Archyvai sulaukė daug prašymų, kuriuos pateikė Valstybės atkūrimo šimtmetį norinčios paminėti institucijos ir įstaigos, kurios savo veiklos pradžią sieja su 1918–1919 m. Praėjusiais metais minėti kiti reikšmingi įvykiai įtraukė archyvus į daugelį kultūrinių veiklų. Archyvai buvo pakviesti dalyvauti ir naujose iniciatyvose, tokiose kaip Vilniaus universiteto inicijuota „Grįžtanti atmintis – Recovering Memory“ (<https://www.vu.lt/apiemus/istorija/griztanti-atmintis>).

Valstybės archyvai vis dažniau imasi iniciatyvos surengti tarptautines parodas. Teigiamų atgarsių sulaukė Kauno RVA koordinuota tarptautinė paroda „Pirmojo pasaulinio karo pabaiga: ryžtingas posūkis modernios Europos link“ ir LCVA paroda „Pirmoji Gruzijos Demokratinė Respublika: Gruzijos (Sakartvelo) ir Lietuvos draugystės šimtmetis“, pritraukusi 250 dalyvių ir gausų būrį užsienio svečių bei diplomatinio korpuso atstovų, ir LLMA parengta paroda „Lietuva. 100“, eksponuota Diplomatus namuose Minske. Šiame kontekste paminėtina ir 2018 m. paroda „Gegužės 3-osios Konstitucija (1791 m.)“, kuri dar 2017 m. pabaigoje buvo atidaryta Vilniuje bendradarbiaujant su Lenkijos valstybinių archyvų generaline direkcija, Varšuvos senųjų dokumentų centriniu archyvu ir Lenkijos institutu Vilniuje. Bendradarbiaujant su Latvijos nacionaliniu archyvu, LVAT Vilniaus miesto gimtadienio minėjimui į sostinę eksponavimui atgabeno Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 1323 m. sausio 25 d. laišką, kuriame pirmą kartą paminėtas Vilnius.

Džiugu, kad buvo nemažai susidomėjusių ir valstybės archyvų organizuotais edukaciniais renginiais: kilnojamosios bendros valstybės archyvų parodos „Lietuvos šimtmečio puslapiai“ pristatymu regionų mokyklose, Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimui skirtuose susitikimuose (Kauno RVA vyko susitikimas su prof. L. Mažyliu, prof. dr. J. Vaičenoniu).

Iš viso 2018 m. valstybės archyvai surengė 330 edukacinių renginių, kuriuose dalyvavo 13298 dalyviai (surengta 107 renginiais daugiau, nei 2017 m., o dalyvių skaičius išaugo tris kartus). Tai sietina su 2018 m. minėtu Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiu – visuomenė labiau domėjosi valstybės praeitimi ir kultūra.

Dokumentinio paveldo sklaidai vis dažniau pasitelkiami socialiniai tinklai, kuriuose archyvai sulaukia vis didesnio sekėjų skaičiaus, o kartu ir paskelbtų dokumentų (objektų) peržiūrų skaičiaus. Šios srities lyderiai – Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), kurio socialinių paskyrų informaciją peržiūrėjo 129 026 vartotojai, ir tai yra beveik dvigubai daugiau, nei 2017 m., ir LCVA, kurio tik šiais metais sukurtą Facebook paskyrą seka 519 asmenų, o skelbiama informacija buvo peržiūrėta 430 663 kartų.

Šiuo metu trys valstybės archyvai turi portalus, kurių priemonėmis sklaidžiamas

skaitmeninis turinys. 2018 m. pradėjo veikti Lietuvos ypatingojo archyvo interneto svetainė „Lietuvos partizanų dokumentų elektroninis archyvas“ ([E-partizanų archyvas](#)), kurioje skelbiami suskaitmeninti Lietuvos partizanų – 1944–1953 m. vykusio ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai dalyvių – dokumentai (įgyvendinus Lietuvos kultūros tarybos iš dalies finansuotą projektą „Svetainės (portalo) „Lietuvos partizanų dokumentų elektroninis archyvas“ sukūrimas“), taip pat LLMA svetainė „Kultūros archyvai“ (<https://archivesofculture.com/>), kurioje sukurta platforma archyvo skaitmeninių dokumentų viešinimui. LCVA valdo Žemėlapių portalą <https://lcva.maps.arcgis.com/home/index.html>).

Iš Lietuvos išvežtų ir su Lietuva susijusių dokumentų identifikavimas. Naudojantis įvairiomis informacijos paieškos priemonėmis ir dirbant tiesiogiai Nacionaliniame Baltarusijos istorijos archyve (Minskas) buvo identifikuoti iš Lietuvos išvežti arba su Lietuva susiję dokumentai, saugomi Rusijos ir Baltarusijos archyvuose. Identifikuota 4 sąlyg. vnt. iš Lietuvos išvežtų dokumentų (tai Skuodo dvaro 1687 m., 1748 m. inventoriai, Skuodo miestelio 1731 m. inventorių, Jakštonių vaitystės XVII a. pab. Inventorius). Taip pat nustatyta 12 sąlyg. vnt. su Lietuva susijusių dokumentų: Minske, Baltarusijos nacionaliniame istorijos archyve, saugomi Aluntos bažnyčios, Biržų grafystės, Šetekšnos, Sungailiškių ir kitų palivarkų XVII–XIX a. įvairūs dokumentai, taip pat Sankt Peterburge, Rusijos valstybiniame istorijos archyve, saugomi Ivano Frizelio užrašai apie prekybą Lietuvos gubernijoje (1800 m.), Užrašai apie Vyriausiąją seminariją, įsteigtą prie Vilniaus universiteto (1807 m.), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinis aprašymas, paimtas iš įvairių metraščių (1810 m.), ir kt.

Įgyvendinant „Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2019 metų programos įgyvendinimo tarpinstitucinį veiklos planą, į informacinę erdvę integruota 40 užsienio lietuvių rinkinių aprašymų (39 identifikuoti elektroninėje erdvėje, 1 aprašymas sukurtas vykdant LVAT (dalyvaujant LCVA) projektą San Paulo valstijoje Brazilijoje). Tarp fondų, identifikuočių elektroninėje erdvėje, galima paminėti Pakštų archyvą, Pasaulio lietuvių bendruomenės, Moksleivių ateitininkų sąjungos, Lietuvos konsulato Čikagoje fondus, kurie saugomi Lituanistikos tyrimo ir studijų centre. Prie šios priemonės įgyvendinimo prisidėjo ir LLMA, kurio atstovai vyko į Australiją įvertinti ir atrinkti Sidnėjaus, Melburno ir Adelaidės lietuvių saugomų dokumentų.

Skaitmeninimas. Siekiant plėsti prieigą prie Nacionalinio dokumentų fondo dokumentų ir Lietuvos kino paveldo, buvo tęsiami valstybės archyvuose saugomų dokumentų skaitmeninimo darbai, teikiama informacija į Elektroninio archyvo informacinės sistemos duomenų bazę ir kitas informacines sistemas.

2018 m. siekta skaitmeninio turinio sukurti ne mažiau, nei planuota, nors suskaitmenintų apskaitos vienetų skaičius kai kuriuose archyvuose mažėjo (planuota – 48 611 apsk. vnt., įvykdyta 47 071), nes buvo skaitmeninami didelės apimties apskaitos vienetai. Tačiau skaitmeninimo apimtys nemažėjo: į skaitmeninį formatą perkelta 1 178 515 rašytinių dokumentų ir fotodokumentų skaitmeninių vaizdų bei 1 373 valandos vaizdo ir garso dokumentų.

Šiuo metu valstybės archyvų saugyklose saugoma 616 507 apskaitos vienetai suskaitmenintų dokumentų, 8108 suskaitmeninti pavieniai dokumentai (10 669 816 vaizdų suskaitmenintų rašytinių dokumentų ir fotodokumentų bei 12 249,94 valandų suskaitmenintų vaizdo ir garso dokumentų).

Siekdami pagerinti saugomų dokumentų pasiekiamumą, sudaryti geresnes prieigas prie jų galimybes bei užtikrinti skaitmeninio turinio išsaugojimą, valstybės archyvai (LCVA, LYA, Klaipėdos regioninis valstybės archyvas) įsigijo serverius ar kitas duomenų talpyklas atsarginėms archyvo skaitmeninių dokumentų kopijoms saugoti, tačiau dėl ribotų finansinių išteklių neturėjo galimybės įsigyti programinės įrangos saugomiems vaizdams pateikti internetu. Tikimasi, kad reikiama programinė įranga bus sukurta LVAT vykdomo projekto „Elektroninės paslaugos EAIS „Skaitmeninė skaitykla“ sukūrimas“ metu.

Kaip ir ankstesniais metais, informacijos apie valstybės archyvuose saugomus dokumentus teikimas EAIS priemonėmis ir tokios veiklos išskyrimas, kaip vieno iš veiklos prioritetų, leido pasiekti gerų rezultatų (vien apskaitos lygmens aprašų aprobuota 145 876 vietoj planuotų 117 139 (2017 m. – atitinkamai 92 993 vietoj planuotų 56 760)).

Projektinė veikla. Per 2018 m. valstybės archyvai vykdė nemažai projektų, kuriems

papildomas finansavimas buvo gautas iš kitų finansavimo šaltinių. Iš viso papildomai gauta 164 489 eurai. Lietuvos kultūros tarybos skirtų lėšų įsisavinta 110 128 eurų, iš kitų šaltinių – 54 361 euras.

Ataskaitinių metų rugsėjo mėn. projektams „Elektroninės paslaugos EAIS „Skaitmeninė skaitykla“ sukūrimas“ (vykdytojas LVAT) ir „Informacinės sistemos e-kinas modernizavimas ir plėtra“ (vykdytojas LCVA) iš Europos Sąjungos struktūrinės paramos lėšų atitinkamai skirta 2 916 307,99 ir 3 411 322,57 eurų.

Administracinės ir kitos paslaugos. Siekiant tenkinti įvairius vartotojų poreikius, valstybinės archyvų sistemos įstaigos asmenims teikė įstatymų nustatytą informaciją ir mokamas paslaugas.

2018 m. asmenims buvo suteiktos 88 294 administracinės paslaugos (2017 m. – 81 478), iš jų – 33 334 išnagrinėti prašymai išduoti dokumentus, patvirtinančius juridinius faktus, teikti įstatymų nustatytą informaciją (2017 m. buvo išnagrinėti 29 596 tokio pobūdžio prašymai.) Buvo išduoti 3 leidimai išvežti dokumentus iš Lietuvos Respublikos.

2018 m. suteikta mokamų paslaugų už 445,8 tūkst. eurų, iš jų įgyvendinant atskirus projektus ir vykdant atskirus sutartinius įsipareigojimus (tiek užsienio, tiek ir Lietuvos partneriams) buvo gauta 109 tūkst. eurų. Palyginti su 2017 m., šis rodiklis kiek sumažėjo.

2018 m. vartotojams buvo pagaminta 63 904 dokumentų ir mikrofilmų kadru analoginės kopijos. Skaitmeninių kopijų vykdant projektus ar atskirus sutartinius įsipareigojimus bei pavienių vartotojų užsakymus buvo pagaminta 774 307 rašytinių dokumentų ir fotodokumentų skaitmeniniai vaizdai (beveik 120 000 vaizdų daugiau nei praėjusiais metais) ir 3 338 minučių skaitmeninių vaizdo ir garso dokumentų.

Valstybės perduotai savivaldybėms priskirtų archyvinų dokumentų tvarkymo funkcijai atlikti skirtų asignavimų naudojimo koordinavimas.

Programa tiesiogiai susijusi su Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 7 straipsnio 14 punkte nurodytai funkcijai „savivaldybėms pagal teisės aktus priskirtų archyvinų dokumentų tvarkymas“ atlikti skirtų valstybės biudžeto asignavimų panaudojimo koordinavimu. Programa prisideda prie Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto asignavimų, skirtų nurodytai funkcijai atlikti, efektyvesnio panaudojimo.

2018 m. buvo vykdyti šie esminiai darbai: analizuotos savivaldybių administracijų pateiktos valstybės perduotos savivaldybėms priskirtų archyvinų dokumentų tvarkymo funkcijos atlikimo 2017 metų ataskaitos; atliktas 2018 metų patvirtintų dotacijų sumų paskirstymas savivaldybėms bei analizuoti duomenys apie jų panaudojimą, apskaičiuotas ir Lietuvos Respublikos finansų ministerijai pateiktas lėšų poreikis valstybės perduotai savivaldybėms priskirtų archyvinų dokumentų tvarkymo funkcijai atlikti 2019 metams; atlikti 27 savivaldybių administracijų saugomų dokumentų patikrinimai. Išanalizavus savivaldybių administracijų pateiktus I pusmečio ataskaitų duomenis, sprendimų dėl dotacijų perskirstymo 2018 m. nebuvo priimta.

Dokumentų ir archyvų valdymo ir naudojimo skyriaus vedėja,
laikintai atliekanti Lietuvos vyriausiojo archyvaro funkcijas

Daiva Lukšaitė